

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

راهنمای زنگ

"خوان‌یار"

سازمان مدارس راه ایمان

تابستان ۱۴۰۴

کتاب، پزشکِ ذهن و روان ماست. در هر سنی که باشیم می‌توانیم با کتاب انس بگیریم و همراه شویم. کتابخوانی و مطالعه، خستگی‌های ذهنی ما را درمان کرده و دریچه‌ای تازه به دنیای ناشناخته‌ها باز می‌کند.

در خوان‌یار می‌خواهیم دانش‌آموزان، اولیاء و مربیان را به مطالعه و کتابخوانی تشویق کنیم، چراکه رفاقت با کتاب می‌تواند تأثیرات مثبت و ماندگاری بر زندگی همه‌ی ما داشته باشد. دوستی با کتاب نه تنها یک فعالیت سرگرم‌کننده است، بلکه مانند یک ابزار قوی در جهت رشد فردی و اجتماعی ما عمل کرده و کمک می‌کند تا زندگی غنی‌تری داشته باشیم.

یکی از روش‌های انس با کتاب به‌خصوص برای کودکان، قصه‌خوانی است. قصه‌خوانی نقش مؤثر و مفیدی در شکل‌گیری شخصیت کودکان دارد. قصه‌گویی و داستان‌خوانی، سنتی کهن است. کودکی بسیاری از ما همراه با داستان‌گویی بزرگ‌ترها سپری شده است. کودکان از طریق قصه‌خوانی با آداب، فرهنگ و سنت‌های سرزمین خود و دیگر جوامع آشنا می‌شوند. این آشنایی در آینده، پایه‌های رشد فرهنگی شخصیت آن‌ها را شکل می‌دهد.

والدین و مربیان عزیز، اگر می‌خواهید با کودکان ارتباطی صمیمانه برقرار کنید، بیاموزید داستان‌سرایی خوبی باشید. داستان‌ها خیلی بیشتر از واقعیت‌ها به یاد دانش‌آموزان و کودکان می‌مانند. قصه‌خوانی بهترین گزینه است، یک استراتژی آموزشی قوی و ضروری برای یادگیری دانش‌آموزان، که اگر با لذت و سرگرمی همراه شود اغلب به ثمر خواهد نشست.

خوان‌یار به عنوان یک روش و طرح مؤثر در قصه‌خوانی و کتابخوانی با صدای بلند، می‌تواند به اهداف زیر دست یابد:

- ایجاد علاقه به مطالعه و کتابخوانی در کودکان
- زبان‌آموزی به کودکان
- افزایش دایره‌ی واژگان
- جذاب و آسان کردن مباحث درسی
- تمرین دقت و توجه، با خوب گوش دادن و خوب نگاه کردن
- ایجاد تغییر مثبت در نگرش به یک موضوع
- تقویت ایده‌پردازی، تخیل، خلاقیت
- تقویت اعتماد به نفس و عزت نفس
- آموختن مهارت حل مسئله و تقویت آن

افلاطون در کتاب جمهوری در بیان اهمیت قصه‌خوانی برای کودکان می‌گوید:

«باید پرستاران و مادران را وادار کنیم که فقط حکایت‌هایی را که پذیرفته‌ایم، برای کودکان نقل کنند و متوجه باشند که پرورشی که روح اطفال به وسیله حکایات حاصل می‌کنند، به مراتب بیش از تربیتی است که جسم آن‌ها به وسیله‌ی ورزش پیدا می‌کند.»

نکته: کتابخوانی مقدمه‌ای است برای ورود به دنیای نوشتن.

چرا کتابخوانی یک استراتژی آموزشی مؤثر است؟

خواندن کتاب، ابزاری است که به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا دنیای اطراف خود را بهتر بشناسند و درک کنند. همچنین به کودکان یاد می‌دهد خود را در موقعیت‌های مشابه کنار قصه‌گو تجسم کنند.

کتابخوانی با صدای بلند یک استاندارد آموزشی رایج است، دانش‌آموزان توانایی بازگویی رویدادها به ترتیب زمانی را یاد می‌گیرند و گوش دادن به داستان و خواندن آن را که یک قدم مهم در رشدشان است تمرین می‌کنند.

داستان‌ها، یادگیری را جذاب‌تر و سرگرم‌کننده‌تر می‌کنند و در عین حال به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا اطلاعات مرتبط را بهتر درک کنند و به خواندن علاقه‌مند شوند. علاقه به مطالعه اولین و مهم‌ترین هدف خوان‌یار است.

زمانی که کودکان در خواندن به مهارت کافی رسیدند گام دوم که خواندن کتاب توسط خود دانش‌آموزان است، آغاز می‌شود. هنگامی که روح کودکان با کتاب‌های مفید و آموزنده تغذیه شد و مهارت خواندن کتاب‌های گوناگون را کسب کردند، حال نوبت به قدم سوم و نهایی می‌رسد. قصه‌نویسی! که تکمیل‌کننده تمام آموزش‌های قبلی است.

• خوان‌یار:

خوان‌یار طرحی است که به معلمان و مربیان عزیز کمک می‌کند تا نکات کلیدی را در مورد کتابخوانی با صدای بلند برای تمام سنین بیاموزند. در نهایت معلم، مربی و همچنین والدین می‌توانند بنابه نیاز و ضرورت، این آموزش‌ها را به دانش‌آموزان نیز یاد بدهند.

مهم‌ترین نکته‌ای که باید به خاطر داشته باشیم این است که مطالعه کردن یک تجربه‌ی شیرین، لذت بخش و آسان برای کودکان باشد. خوان‌یار در همین مدت کوتاهی که از اجرای آن در مدارس می‌گذرد، تأثیرات بسیار سودمند و معجزه‌گری در خوانش، صحبت کردن و اعتماد به نفس دانش‌آموزان گذاشته، که نشانه‌ای از موفقیت‌آمیز بودن این طرح است و ثابت می‌کند اگر آموزش با آگاهی و تدبیر همراه شود می‌تواند بسیار اثربخش و امیدوارکننده باشد.

نکته: مربیان و والدین عزیز توجه داشته باشید، هیچ‌گاه دانش‌آموزی را که مایل به فعالیت نیست، مجبور به خواندن کتاب با صدای بلند نکنید، می‌توانید در زمان مناسب از او بخواهید تنها برای شما کتاب بخواند. سعی کنید ارتباط دوستانه‌ای با کودکان و نوجوانان برقرار کنید، مخصوصاً در سال‌های ابتدایی (از کلاس اول تا سوم) که آنان در آغاز یادگیری خواندن هستند. در این سال‌ها مراقب باشید که روی فرآیند یادگیری خواندن تأکید زیادی نکنید و در عین حال کودکان را تشویق کنید که خواندن را تمرین کنند.

نکته: اولیاء و معلمان عزیز! پیش از کتابخوانی در حد امکان در مورد آثار قبلی نویسنده‌ی کتاب، انتشارات (اگر شناخته شده باشد)، مترجم، تصویرگر و... تحقیق کنید و با توجه به پایه‌ی کلاسی و گروه سنی کودکان توضیح مختصری برای خود یادداشت کنید. همین‌طور چندبار کتاب مورد نظر را بخوانید تا به آن مسلط شوید و مدت زمان، ابزار مورد نیاز و تمرین‌های لازمی که برای خواندن آن باید در نظر بگیرید مدیریت کنید.

• خوان‌یار شامل سه قسمت می‌باشد:

بخش اول: فعالیت‌ها و تمرین‌های معلم قبل از ورود به کلاس (برای والدین قبل از شروع کتابخوانی)

بخش دوم: فعالیت‌ها و تمرین‌های معلم در کلاس برای یادگیری بهتر دانش‌آموزان (در حین خواندن کتاب)

بخش سوم: فعالیت‌ها و تمرین‌های معلم بعد از کلاس (بعد از کتابخوانی)

بخش اول:

فعالیت‌ها و تمرین‌های معلم قبل از ورود به کلاس (برای والدین قبل از شروع کتابخوانی)

۱. زبان بدن

۲. انتقال احساسات

۳. فن بیان

۴. لحن و تن صدا

۵. آماده‌سازی ابزار برای بازی و تمرین

۶. استفاده از فیلم، عکس، صدا و تصویرهای متنوع برای فهم بیشتر دانش‌آموزان از محتوای کتاب

۲. انتقال احساسات

احساسات نه فقط با یک لبخند یا یک اخم و در هم کردن ابروان، بلکه از طریق حرکات کل بدن ابراز می‌شود. شما می‌توانید قبل از ورود به کلاس با مطالعه‌ی چندباره داستان به شناخت کامل و جامعی از شخصیت‌ها و لحظات بروز احساساتشان رسیده و احساسات آن‌ها را خصوصا در حین گفتن دیالوگ‌هایشان با خود تمرین کنید. این کار قصه‌خوانی را هم برای شما و هم کودکان آسان‌تر و دلپذیرتر می‌کند.

بازی: یکی از بازی‌های مؤثر برای تمرین لحن و انتقال احساسات در کودکان به این صورت است؛ بخشی از یک انیمیشن با تعداد شخصیت زیاد و با لحن‌های متفاوت را انتخاب کنید. به همراه کودکان سه بار آن قسمت را ببینید و با دقت به دیالوگ‌ها گوش دهید. در گام بعدی متن از قبل نوشته شده را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید. هر دانش‌آموز ایفای نقش یکی از شخصیت‌ها را به عهده می‌گیرد. از آن‌ها بخواهید باز هم فیلم را تماشا کرده و دیالوگ خود را با شخصیت کارتونی تکرار کنند. سپس صدای فیلم قطع می‌شود و هر کودک با توجه به حس شخصیتی که انتخاب کرده است دیالوگش را بیان می‌کند.

هدف: این تمرین تأثیر بسزایی در بهبود شناخت انواع لحن در گفتگوها دارد، همچنین به بیان و انتقال احساسات و عواطف در کودکان کمک می‌کند.

هفت حس اصلی انسان عبارتند از:

- ترس
- تعجب
- خشم
- تحقیر
- شادی
- غم
- انزجار

کتابخوانی و قصه‌گویی فرصت خوبی است برای اینکه کودکان به شناخت بهتر و درست‌تری از احساسات خود برسند. در زیر، چند روش برای استفاده از قصه‌گویی در آموزش احساسات ارائه می‌شود: (این روش‌ها و فعالیت‌ها را پیش از کلاس مرور و تمرین کنید تا با آمادگی در کلاس حاضر شوید)

استفاده از شخصیت‌ها و داستان‌های جذاب: اولیاء و معلمان عزیز می‌توانید داستان‌هایی با شخصیت‌های متنوع و چالش‌های احساسی متفاوت را انتخاب کنید. این شخصیت‌ها در شرایط مختلف، احساسات گوناگونی را بروز می‌دهند. دانش‌آموزان می‌توانند با همذات‌پنداری با آن‌ها این احساسات را به نوعی خودشان تجربه کنند.

تحریک احساسات از طریق روایت: قصه‌ها به گونه‌ای طراحی می‌شوند که احساسات را در مخاطب برانگیزند. شما می‌توانید با بیان داستان‌ها به صورت احساسی و با تغییر لحن و تن صدا، توجه دانش‌آموزان را جلب کنید و آن‌ها را به درک بهتری از احساسات شخصیت‌ها برسانید.

استفاده از عناصر بصری و نمایشی: افزودن عناصر بصری مانند تصاویر می‌تواند به درک بهتر احساسات کمک کند، همچنین اجرای نمایش‌های کوتاه در طول قصه‌گویی به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد تا با استفاده از تخیل خود، احساسات را تجسم کنند.

نکته: با این روش‌ها، اولیاء و مربیان می‌توانند از طریق کتابخوانی در خانه و کلاس درس، به طور مؤثر احساسات را آموزش دهند و دانش‌آموزان را در شناخت و بیان احساسات خود یاری کنند. برای آموزش احساسات به دانش‌آموزان، می‌توان از داستان‌های معروف یا کتاب‌های ساده و قابل فهم نیز استفاده کرد.

مثال: داستان "دوست جدید"

خلاصه داستان: در یک روز زیبا، پسری به نام "علی" به مدرسه جدیدی می‌رود. او بسیار نگران است و احساس تنهایی می‌کند چون هیچ‌کس را نمی‌شناسد. در کلاس، علی با هم‌کلاسی تازه اش "رضا" دست می‌دهد، رضا به نظرش شاد و پرنرزی می‌آید. رضا از علی می‌خواهد که زنگ تفریح با او بازی کند. علی ابتدا خجالت می‌کشد و مضطرب می‌شود چرا که اگر بلد نباشد خوب بازی کند ممکن است رضا از او ناامید شود. اما زنگ تفریح وقتی با هم حرف می‌زنند، علی می‌فهمد که رضا هم احساس تنهایی می‌کرده است.

احساسات در این داستان:

نگرانی و اضطراب: علی در ابتدا احساس نگرانی و تنهایی دارد.

خجالت: وقتی که علی به مدرسه جدید می‌رود، احساس خجالت می‌کند.

دوستی و شادی: با برقراری ارتباط و دوستی با رضا، علی احساس شادی می‌کند.

فعالیت‌های آموزشی:

بعد از روایت داستان، معلم می‌تواند از دانش‌آموزان بپرسد؛

علی در چه لحظاتی احساس نگرانی می‌کرد؟

چه چیزی باعث شد که علی احساس خوشحالی کند؟

رضا با دیدن علی چه احساسی داشت؟

آیا شما هم تجربه‌ای مشابه داشته‌اید؟

نقاشی: از دانش‌آموزان بخواهید لحظه‌ای از داستان را که احساسات علی را نشان می‌دهد، نقاشی کنند. این کار می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا احساسات را بهتر درک کنند.

بازسازی داستان: دانش‌آموزان می‌توانند داستان را با تغییراتی در احساسات یا شخصیت‌ها، بازسازی کنند. مثلاً، اگر رضا به جای دوستی، رفتار بدی با علی می‌کرد، علی چه احساسی می‌داشت؟

نکته: اینگونه داستان‌ها و فعالیت‌ها می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا احساسات مختلف را شناسایی کرده و درک بهتری از آن‌ها داشته باشند. کتاب‌هایی ساده مثل همین داستان تهیه کنید، پیش از کلاس آن را با دقت بررسی کنید و احساسات را در آن بیابید، سپس به کلاس ببرید.

۳. فن بیان

یادگیری فن بیان برای تمام افراد یک جامعه ضروری و مهم است و تنها مختص به اولیاء، مربیان و معلمان نیست که با کودکان سروکار دارند، نیست. آموزش فن بیان برای هرکسی است که می‌خواهد با دیگران ارتباط برقرار کند و در جامعه پذیرفته شود. بخش کلامی در فن بیان کارایی بسیار زیادی دارد ولی فن بیان منحصر به کلام تنها نیست و حتی زبان بدن را نیز شامل می‌شود.

فن بیان چیست و چرا باید تقویت شود:

اولیاء و معلمان عزیز! به کمک یادگیری تکنیک‌های فن بیان، می‌توانید آنچه در ذهن دارید به کودکان عرضه کنید. فن بیان به مجموعه‌ای از مهارت‌ها و تکنیک‌های گفتاری اشاره دارد که برای انتقال درست پیام و ایجاد ارتباط مؤثر استفاده می‌شود. این مهارت‌ها شامل توانایی صحبت کردن به صورت روان، واضح و با اعتماد به نفس است. فن بیان دربرگیرنده‌ی عناصری مانند انتخاب واژگان مناسب، لحن صدا، زبان بدن و گوش دادن فعال است.

ابزارهای مورد نیاز در فن بیان، که با آن‌ها می‌توانید سخنوری قوی و کتابخوانی ماهر شوید:

• صدای صاف و قوی؛ تمرین‌های زیر اهمیت بسیار زیادی در کیفیت بیان و صداسازی دارد:

تنفس صحیح از دیافراگم و ناحیه تولید صدا. گرم کردن صدا با مشدد خوانی، یعنی روی تمام حروف تشدید بگذارید و متنی را بخوانید. رها و آزاد کردن فک و گونه، این کار باعث می‌شود کلمات واضح‌تر ادا شود. استفاده از بالا و پایین صدا، مثلاً با حرف اُ سعی کنید با گام پایین شروع کنید و کم‌کم صدا را بالا ببرید. بلند خوانی که بُرد صدای شما را افزایش می‌دهد. صحبت کردن با دهان باز. گذاشتن خودکار بین دندان‌ها و خواندن متن و در آخر قرقره کردن آب نمک.

- **بیان واضح و خوب؛** ابتدا باید واضح و شمرده حرف بزنید و کلمات را درست و کامل ادا کنید. استرس و اضطراب را از خود دور کنید و تنفس درستی داشته باشید. اگر در ادای کلمات شتاب زده باشید موجب تیق زدن شما می‌شود. تکرار و تمرین صداها و حروف مختلفی مثل "پ"، "ت"، "س"، "ش" و... به قوی شدن صدا کمک می‌کند.
- **قدرت تخیل؛** تخیل به شما این امکان را می‌دهد که داستان‌ها و تصاویر ذهنی قوی ایجاد کنید. هنگامی که داستانی را تعریف می‌کنید، تصویرسازی شما می‌تواند احساسات و تصاویر واضحی را در ذهن مخاطب ایجاد کند و باعث جذب بیشتر آن‌ها شود. پیش از کلاس تمرین کنید که چگونه میتوان یک قصه را با استفاده از تخیل بچه‌ها، جذابتر تعریف کرد، و چگونه می‌توان با فن بیان زیبا خیال را به قصه افزود.
- **داشتن دایره لغات و واژگان غنی؛** داشتن دایره‌ی لغات و واژگان غنی از جمله عوامل کلیدی در فن بیان است. این مهارت به شما کمک می‌کند تا پیام‌های خود را به صورت دقیق‌تر، جذاب‌تر و مؤثرتر منتقل کنید. مطالعه مستمر، یادداشت‌برداری، تقویت مهارت شنیداری، صحبت کردن در جمع و... به شما کمک می‌کند تا فن بیان بهتر و مؤثرتری داشته باشید.
- **توانایی عمل، پیش از فکر؛** به معنای توانایی شما در واکنش سریع و مؤثر به موقعیت‌های مختلف است، بدون اینکه قبل از واکنش به طور کامل فکر کرده باشید. این مهارت می‌تواند در ارتباط‌های کلامی و غیرکلامی تأثیر زیادی داشته باشد. تمرین در این زمینه به خودآگاهی و حضور ذهن، اعتمادبه‌نفس بیشتر، خلاقیت در بیان، مدیریت استرس و در نتیجه ارتباط مؤثر با مخاطبان می‌انجامد.
- **برخورداری از قدرت تمرکز؛** قدرت تمرکز در فن بیان یکی از عوامل کلیدی برای موفقیت در برقراری ارتباط مؤثر است. با تقویت این مهارت، شما می‌توانید پیام‌های خود را به صورت روشن‌تر، قوی‌تر و تأثیرگذارتر منتقل کنید. تمرین مداوم، آگاهی از نقاط قوت و ضعف خود و توجه به نیازهای مخاطب می‌تواند به قدرت تمرکز در فن بیان کمک کند.
- **درک عمومی؛** درک عمومی، در فن بیان به توانایی شما در فهم و تشخیص نیازها، احساسات و واکنش‌های مخاطب در حین کتابخوانی اشاره دارد. این مهارت به شما کمک می‌کند تا ارتباط بهتری با کودکان برقرار کرده و پیام خود را به طور مؤثرتری منتقل کنید. شناسایی نیازهای دانش‌آموزان، توجه به احساسات، تنظیم محتوا بر اساس سطح درک و آگاهی آن‌ها و در نهایت تعامل با مخاطبان و پیش‌بینی واکنش‌هایشان باعث افزایش تأثیرگذاری فن بیان بر روی کودکان و یا سایر مخاطبان می‌شود.

نکته: تمرین فن بیان با کودکان کمک می‌کند تا اعتماد به نفس بیشتری داشته باشند و مهارت‌های ارتباطی خود را بهبود بخشند.

تمرین: تمرین‌هایی مفید برای بهبود فن بیان در کودکان: (این تمرینات را پیش از کلاس خودتان انجام دهید تا با آمادگی در کلاس حاضر شوید)

• جملات پرچالش

استفاده از جملات پرچالش هم برای اولیاء و مربیان و هم برای کودکان نه تنها باعث کاهش اشتباه‌های کلامی و تیق زدن می‌شود، بلکه محیطی مفرح، شاد و سرگرم کننده به وجود می‌آورد، همچنین باعث ارتباط و پیوند عمیق‌تری بین شما و دانش‌آموزان می‌شود. بعضی از این جملات عبارتند از:

یه یویو یه یورویی - کانال کولر، تالار تونل - چه ژست زشتی - چیپس، چسب، سوسک - لورل رو ریل راه می‌رفت

• داستان‌گویی

روش: از کودکان بخواهید داستانی را که بلدند یا خودشان نوشته‌اند، برای دیگران تعریف کنند.

هدف: این تمرین به آن‌ها کمک می‌کند تا با صدا و لحن‌های مختلف داستان را بیان کنند و احساسات خود را منتقل کنند.

• نمایش عاطفی

روش: از کودکان بخواهید به یک احساس خاص (خوشحالی، ناراحتی، ترس و غیره) فکر کنند و آن را با حرکات و صدای خود به نمایش بگذارند.

هدف: این تمرین به آن‌ها کمک می‌کند تا احساسات را بهتر بشناسند و توانایی‌های بیانی خود را تقویت کنند.

• بازی نقش

روش: کودکان را به گروه‌های کوچک تقسیم کنید و از هر گروه بخواهید یک صحنه کوتاه از زندگی روزمره را بازی کنند.

هدف: این تمرین باعث می‌شود که کودکان با بیان و بازی شخصیت‌های مختلف، توانایی ایفای نقش و ارتباط با دیگران را پیدا کرده و آن را تقویت کنند.

• تمرین تکرار جملات

روش: یک جمله ساده و مثبت انتخاب کنید و از کودکان بخواهید آن را با صدا و لحن‌های مختلف (بلند و آرام، شاد و غمگین) تکرار کنند.

هدف: این تمرین به آن‌ها کمک می‌کند تا تنوع صدا و لحن خود را افزایش دهند و توانایی بیان خود را تقویت کنند.

• سوال و جواب

روش: سوالات ساده‌ای از کودکان بپرسید و از آن‌ها بخواهید با جملات کامل و واضح پاسخ دهند.

هدف: این تمرین به آن‌ها کمک می‌کند تا فکر خود را سازماندهی و به شیوه‌ای مؤثر بیان کنند.

نکته: استفاده از این تمرین‌ها به کودکان کمک می‌کند تا مهارت‌های فن بیان خود را بهبود بخشند و به راحتی با دیگران ارتباط برقرار کنند.